

DE TYSKE FLYGTNINGE PÅ RYSLINGE HØJSKOLE 1945-46

Mange har sikkert set filmen ”når befrielsen kommer”, nedenstående artikels forfatter flere gange. Og jeg synes, at det er på sin plads at søge at gøre rede for, hvem de faktiske personer i og omkring Højskolen var på den tid, hvor de begivenheder, som filmen er baseret på, fandt sted.

Af Runa Fjeldstad

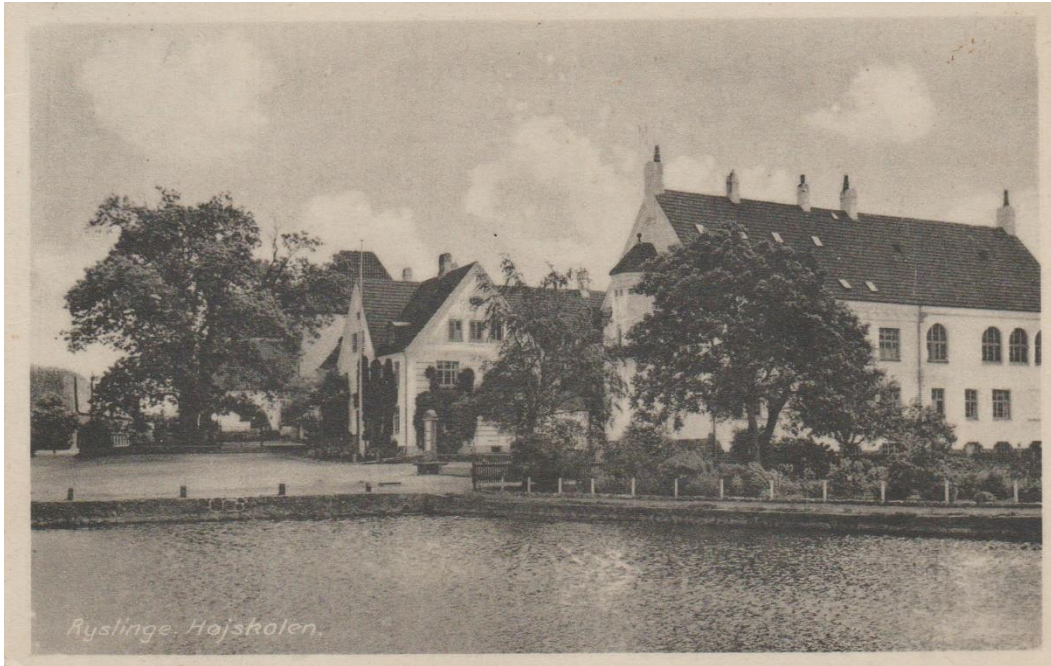

Foto: Ryslinge Højskole. Postkort fra 1951.

Resumé af filmen:

Da en højskoleforstander ved Ryslinge Højskole, Jacob, beordres til at huse over 500 tyske civile flygtninge i den sidste tid af besættelsen, sættes han og hans hustru Lis i et umuligt dilemma. Hvis familien hjælper flygtningene, vil de blive stemplet som forrædere og risikerer dermed at miste alt. Men hvis Jacob og Lis ikke hjælper, vil mange sandsynligvis dø. Samtidig opdager de, at deres 12-årige søn, Søren, er begyndt at hjælpe modstandsbevægelsen. Familien presses til det yderste, og Jacob og Lis skal nu træffe et valg, der vil ændre deres liv for altid...

Filmene er en gribende fortælling om næstekærlighed, mod og integritet.

Inspireret af virkelige begivenheder, skildrer filmene et mørkt kapitel i danmarkshistorien: Håndteringen af de 250.000 civile tyske flygtninge, som kom til Danmark i foråret 1945.

I filmene bliver højskoleforstanderen fyret, tævet og spyttet på, fordi han og hans kone og søn ikke kan lade være med at hjælpe nogle tyske flygtningebørn, der var endt i den yderste nød uden lægehjælp.

Hvad er fiktion, og hvad er virkelighed?

Hvad er dramatisering, og hvad er dokumentar. Vi ser nærmere på de virkelige personer bag filmene og de personer, der levede på og omkring Ryslinge Højskole i krigens sidste år. Så vidt muligt, vil jeg lade personerne selv fortælle om tiden, ud fra de kilder der har kunnet findes.

Det var en erfaren og dygtig forstander, der stod i spidsen for Ryslinge Højskole, da krigen brød ud.

Gunnar Damgaard-Nielsen (1898-1979) var født på Aaby Højskole og kom som lærer fra Ask Højskole til Ryslinge i 1928, og allerede året efter den 1.8.1929 blev han udnævnt til forstander og kunne flytte ind i den tidligere forstanders, Alfred Povlsens, lejlighed på skolen.

Gunnar Damgaard-Nielsen var skolens forstander til sin pensionering den 1.4.1962.

Foto: forstander Gunnar Damgaard-Nielsen 1943. indscannet.

Han var gift med Ella Elisabeth Nielsen (1900-1964), og sammen havde de datteren Dorete (1938-2023). Efter pensioneringen blev han boende i Ryslinge, hvor han havde bygget hus, "Svalehuset", på Hestehavevej 42, matr. 18av. Her boede han indtil 1974, hvor han flyttede til Måløv. Han døde i Måløv i 1979, 80 år gammel.

Allerede her kan vi konkludere, at filmens slutning, hvor forstanderen må forlade sin stilling, er fiktion, ligesom virkelighedens forstander ikke havde en søn.

Gunnar Damgaard-Nielsen havde sin personlige økonomi afhængig af sin stilling på skolen. Han havde forpagtet skolen i en 10-årig periode med forkøbsret. Denne periode udløb i 1941, men ordningen fortsatte som hidtil på ubestemt tid i krigsårene. Fra 1. maj 1945 blev skolen omdannet til en selvejende institution, idet forstanderen gav afkald på sin forkøbsret. Den administreredes herefter økonomisk af en styrelse på fem medlemmer.

1945: Hvorfra og hvorfor kom flygtningene – krigen ultrakort.

Alle var klar over, at krigen snart er slut. Den Røde Hær står på tysk jord. Og nu hævner russerne sig, der skal gengældes for nazisternes krigsforbrydelser. En grusom massakre, hvor en hel landsby udslettes, spreder rædsel, og i den isnende vinter begynder de civiles flugt. En flodbølge af flygtninge fra Østpreussen strømmer mod vest. Det er vinter og ned til minus 20 grader.

Føreren befaler, at flygtningene skal transporteres over Østersøen og anbringes i Danmark, "flødeskumsfronten", hvor den tyske rigsbefuldmægtige, Werner Best, i samarbejde med danske myndigheder skal sørge for passende indkvartering. Værnemagten vil gøre alt, hvad den kan for at hjælpe.

Ca. 240.000 flygtninge kom til Danmark. De blev indkvarteret landet over i skoler, forsamlingshuse, badhoteller, sportshaller, ja enhver bygning kunne blive beslaglagt.

Tyskerne havde ansvaret for de tyske flygtninge. De sørgede for indkvarteringen. Men i slutningen af april mistede besættelsesmagten kontrollen med danskerne, og de mistede overblikket over flygtningene, der stadig strømmede til landet. De nyankomne fik ikke mad. De syge blev ikke behandlet, og de døde ikke begravet. Efter befrielsen fandt man i pakhuse og i skolers kældre flere hundrede lig af flygtninge.

Foto: tyske soldater ankommer 1943. indscannet.

Mod krigens slutning

Mod krigens slutning beslaglægges Ryslinge Højskole af tyskerne, første gang i oktober 1943, en uge før vinterskolen skal begynde. Man kan ikke få nogen klar besked, og kan ikke give de tilmeldte elever besked. 1. november ankommer eleverne, og den 8. november arriverer tyskerne, og skolen må rømmes inden tre dage for at give plads til 300 forhulede soldater, som er undsluppet fra Stalingrad. Anden gang beslaglægges skolen fra 16. september til 10. oktober 1944. Denne gang af en sønderslået division fra Belgien. Senere samme vinter ankommer en afdeling tyske soldater med kanoner og skyts, de overtager gymnastiksalen og et ubeboet hus. De svirede sig gennem julen og efterlod skolen i kaos.

Forstanderen skriver i Ryslingebogen 1944: *".. det er blevet usikre tider! – Det hidtil mærkværdigste år i Ryslinge højskoles historie er gået til ende. To gange har skolen været taget i brug til andet formål. Fra 11. november 1943 til 1. marts 1944 samt fra 15. september til 6. oktober. Så der er blevet et slemt hul i årets arbejdsdage ... Det ses også på elevlisten og min tegnebog, da der er påført skolen betydelige tab. Kun tre skolemåneder har vi haft, sommerskolen. Men vi deler jo kun kår med så mange andre ungdomsskoler og med vort folk ... "*

I de perioder, hvor Højskolen var oversvømmet af tyske soldater, lejede forstanderparret sig ofte ind i gymnastiklærer Rasmus Hansens villa på Hestehavevej 28, og således skriver forstanderen i 1943 i brevet til gamle elever: *" ... jeg sidder og kigger ud ad vinduet fra min stue i Rasmus Hansens lille, kønne villa, som han og hans kone, der midlertidigt bor i Thisted, har været så venlige at leje os. Og igen i 1945: " .. Det hænder, at jeg på min sene aftentur "vender byen" fra Rasmus Hansens hus, hvor vi igen i vinter har måttet søge tilflugt, og hen på hjørnet ved dammen. Vintereleverne navnlig kender det billede af skolen med alle lysene tændt. Også fra mørkelægningsårene, hvor vi ikke uden grund blev beskyldt for at illuminere den, i stedet for at mørkelægge. ... "*

Foto: Hestehavevej 28, matr. 18ab. Sylvest Jensen Luftfoto. Det Kgl. Bibliotek. 1959

Højskolen som Flygtningelejr

Men nu kommer flygtningene, de civile tyskere der er på flugt for russerne. Den 15. maj må forstanderen meddele de tilmeldte elever, at skolen ikke kan begynde den 22. maj, man håber stadig at finde en løsning inden den 25. maj. Forstanderen slutter sin meddelelse til eleverne: Afsend ikke tøj før den tid!

Foto: Flygtningene i haven sommer 1945. Indscannet. Den lille pige i forgrunden af fotoet – uden for hækken – er et højskolebarn. Selv om billedet ser idyllisk ud, så havde flygtningene ikke overskud til store, nystrøgne sløjfer i det velbørstede hår.

Den 26. april kom de. Forstanderen skriver i Ryslingebogen 1945: ”... *Mærkeligere, mere dramatisk gribende procession end de fem hundrede flygtninges indtog i Ryslinge hin aprilaften har byen og skolen ingensinde været vidne til. Elendighedens cavalkade. Kvinder og børn og gamle folk, med deres bylter og pakker og småkufferter, alt hvad de ejede. En døende gammel kone lå ovenpå bagagelæsset hjem fra stationen. ...*” (efter eller ved siden af sin tjeneste som portør ved Sydfynske Jernbaner drev N.P. Nielsen en vognmandsforretning. Han kørte pakker ud fra stationen. boede Rødamsvej 40, matr. 12f og blev kaldt portøren. Historien om den døende flygtning er genfortalt af mange af sognets gamle beboere.)

Forstanderen skriver i Ryslingebogen 1945: *"Men nu er det ikke længere Jens'er og Petere og Kristianer, der sidder og lader hjernen slå gnister over regneopgaverne, men Frau Richardt med hendes Hansi og Marichen og hvad de nu hedder, flygtningefamilierne fra Danzigland, der har tilhuse hos os. På syvende måned efter kapitulationen var det jo ikke det, vi havde tænkt os! Men vort samfund må naturligvis løse den opgave at tage sig af de mennesker, som krigen har skyllet op på vore strande, og vi må være med at bære vor del af byrderne"*.

Fra 26. april 1945-10. marts 1946 er over 500 skæbner samlet på Ryslinge Højskole. Syge og nedbrudte mennesker. Mæslinger og Tyfus hærger lejren og i løbet af maj og juni er der 35 dødsfald. Det er de gamle og børnene, der bukker under.

Forstanderen skriver i Ryslingebogen 1945: *".. i sommer blev vi, hvad mange af jer vil vide, ramt af en tung tilsmækkelse, en tyfusedepi blandt vore kvindelige medarbejdere, der var en følge af den meningsløse overbelægning af skolen med 550 mennesker, hvor vi almindeligvis er ca. 190. Sanitetsforholdene måtte bryde sammen under de forhold, og det gjorde de. ..."*

I Berlingske Tidende kan lørdag, den 14. juli 1945 læses: *".. mindst en trediedel af de grundtvigske Folkehøjskoler stadig er beslaglagt. ... Særlig slemt er det gået ud over den store Ryslinge Højskole på Fyn. Forstander Damgaard-Nielsen, der for tiden opholder sig i Jylland, oplyser overfor os, at der er udbrudt Tyfus blandt de tyske flygtninge på skolen. Forstanderens frue og 3 husassistenter er blevet smittet, og den ene af husassistenterne er afgået ved døden. Fruen ligger alvorligt syg på Marselisborg Hospital, Aarhus"*.

Når epidemier og sygdom fik så alvorlige følger skyldes det ikke mindst, at der ikke kunne skaffes medicin og lægehjælp til flygtningene. Besættelsesmagten havde landet over masser af lazaretter, men ville kun behandle de tyske soldater, der i stort tal blev sendt herop fra krigens fronter. De tyske lazaretter og læger ville ikke modtage de tyske flygtninge men forlangte, at de danske læger skulle påtage sig opgaven. Den danske Lægeforening nedlagde forbud mod dette, da det urokkelige krav om frigivelse af de 2.000 danske politifolk, der var interneret i tyske koncentrationslejre, ikke blev efterkommet. Endvidere mente man, at man støttede besættelsesmagten og forlængede krigen, hvis man påtog sig opgaven med lægehjælp til de tyske flygtninge.

Indenrigsministeriet udsendte cirkulære af 28.3.45, hvori der stod, at tyske flygtninge skulle afvises fra danske sygehuse, med mindre særlige forhold gjorde sig gældende, f.eks. epidemiske sygdomme, der kunne brede sig og blive til fare for danskere.

De danske læger, der trodsede forbuddet, risikerede livet, og der forekom clearingmord.

Lejrchefens beretning om forholdene hos flygtningene, fra 26. april 1945-10. marts 1946.

Da befrielsen kom, kom også i første omgang hævntrøst og uvilje mod flygtningene. Nu var det os, der skulle sørge for dem, bespise dem og behandle dem menneskeligt. Der kom ret hurtigt orden på det her på Ryslinge Højskole.

I løbet af det år, lejren er i Ryslinge, arrangeres ofte små koncerter, der er foredrag hver lørdag aften, enkelte gange er der film eller lysbilleder. Man forsøger at holde en miniudgave af en højskole.

Lærer Arne Nørgaard blev efter tyskernes kapitulation udnævnt til lejrchef for flygtningene, og han fortæller i Ryslingebogen 1945, hvordan man forsøgte at klare hverdagen i lejren. Han indleder sin fortælling med at beskrive flugten fra Østpreussen. Det er en forfærdende beretning, som ikke skrives her, her berettes kun om det, der vedrører livet på Højskolen.

Lejrchef Arne Nørgaard skriver sin beretning under overskriften: *Fred udi hjertet du for alting give!*

"Vore flygtninge er fortrinsvis en noget gammeldags landbefolkning, den gamle betegnelse: Landalmue, er egentlig karakteristisk, da de er præget af et underdanigt og troskyldigt væsen. Endelig er der nogle få storbønder, der har måttet se deres slægts virke gennem generationer blive et offer for den brændte jords politik. Den ene af dem græd, da han første gang fortalte mig om, hvorledes hans bygninger var brændt af, og 70-80 heste og køer mejet ned med maskingevæber inden flugten. Han og hans hustru holdt sølvbryllup oppe på Østerhus' 2. etage, det var næsten tragikomisk med de hjemmelavede lykønskningstelegrammer og små ubetydelige gaver, mest blomster, som var hentet nede hos Martin (skolens gartner). En festdag var det egentlig ikke, hans hustru græd mest, mens den voksne datter prøvede at kalde smilet frem."

Så er der den gamle professor i Teologi fra Universitetet i Greifswald, en rigtig professor, lidt forvirret af de urolige forhold, men så hjertensgod, han fremsiger ind- og udgangsbønnen ved søndagsgudstjenesterne så gribende smukt. I øvrigt er det pastor Hansen, der forretter gudstjenesten, som nu afholdes i Høresalen.

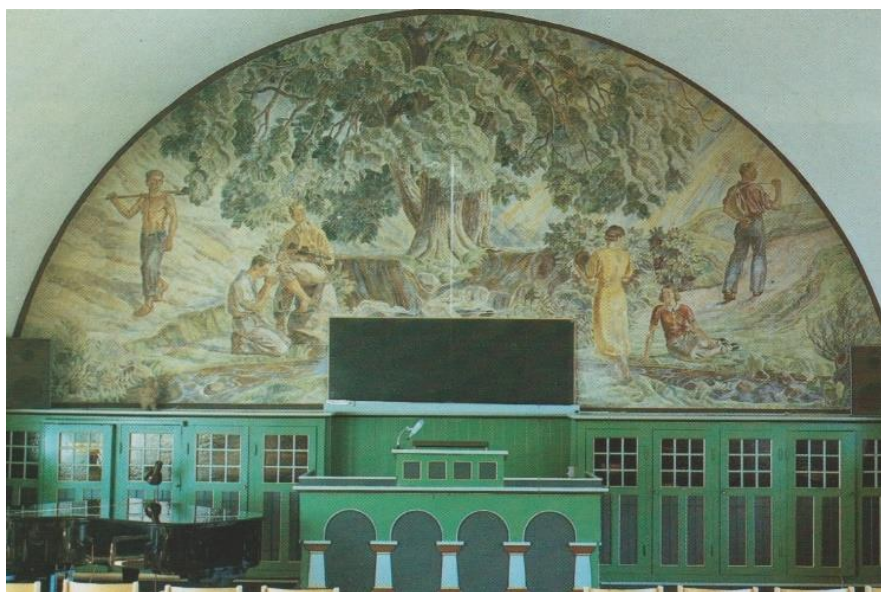

Foto: Høresalen med fresco fra 1938, malet af Niels Lindberg.

De første to måneder var fortvivlede både for tyskerne og os, der boede midt i det hele. Det begyndte med Roskildesyge og Mæslinger, senere kom der Tyfus, det var i juni. Vi havde 35 dødsfald i løbet af maj og juni eller 6pct. af lejrens 550 indvånere. Det var mest børnene, de helt små, og så de gamle, der bukkede under. Mange var jo stærkt svækkede fra flugten, vi havde flere børn, der ikke kunde stå eller gå, således den syvårige Helga, hvis lår var tyndere end mit håndled, hun overlevede dog den frygtelige tid.

Adskillige gamle kvinder havde det ligesådan, da jeg overtog lejren. De lå som kreaturer i deres eget skarn på et tyndt lag strå slængt hen i en krog på gulvet uden andet end en frakke eller slet intet som sengetøj. Nu kom de til at ligge på vore luftværnsbårer med papirmadrasser som dyner. En af disse gamle havde sit barnebarn på fire år med sig, det stod altid og græd ved bedstemors arm, der var helt ødelagt af en bombesplint. Barnets mor var kommet væk fra de andre, da de skulde om bord på skibet, og blev tilbage på kajen. Nu er "Bedste" død, og drengen i en lejr for forældreløse.

Nu står julen for døren, og med gru har de set frem til den. Hvordan skulde de kunne holde jul, når de intet vidste om deres mand og sønner. Holde jul her i et fremmed land, stuvet sammen på små kamre med to senge ofte til seks, syv eller otte personer. Men forberedelserne er i gang, og sindene bliver alligevel optaget deraf. Der laves trælegetøj af affald fra fabrikkerne, julepynt af strå og papir. Man indøver julesange og kor. Børnene forbereder julekomedier.

Foto: (desværre meget dårligt). Juleaften i gymnastiksalen 1945. Arne Nørgaard.

Der synges meget i lejren, ofte arrangeres små koncerter. Der holdes i den sidste tid foredrag hver lørdag aften om store personligheder som Bodelschwinger, Albert Schweitzer, Fritjof Nansen og andre, der har kæmpet for større menneskelighed. Efter jul skal Andelsbevægelsen holde for i en serie foredrag. Enkelte gange har vi set lysbilleder eller film.

For børnene holdes der skole, og tre aftener om ugen læses der eventyr for dem: H.C. Andersen og andre. Det er de levende optaget af. Mange af H.C. Andersens eventyr, der var dem helt ukendte, kan de nu fortælle udenad.

Gør vi for meget ud af dem? Alt for meget, vil mange sige. De har stemningen imod sig, og det er forståeligt. Man ønsker, at de skal føle, hvad deres nation har forbrudt. Mon ikke de har lidt nok, eller skal vi bare bore videre og såre såret? Desuden har de rigeligt at se frem til, rigeligt af savn og lidelser i en ellers næsten udsigtsløs og tilsyneladende håbløs fremtid.

Sådan beskrev Arne Nørgaard forholdene på Højskolen, og det er helt klart for os, at det ikke var et behageligt nemt liv, men vi fornemmer også, at der forsøges at gøre opholdet tåleligt for flygtningene, at udvise medmenneskelighed.

Det er blevet fortalt af gamle Ryslingefolk, at mange fra byen ved juletid hjalp til, så der kunne stables en anstændig jul på benene for flygtningene. På Arne Nørgaards foto ser vi den julepyntede gymnastiksal (nu teatersal) dækket op til alle flygtningene ved lange borde i hele salens længde.

Den virkelige lejrchef Arne Nørgaard spørger: "Gør vi for meget ud af dem? Alt for meget, vil mange sige. Da filmens forstander bliver spurgt, hvad folk omkring dem vil sige til, at de gør så meget for flygtningene, svarer han: de vil sige, at "vi gjorde det rigtige".

Filmens rollemodeller:

Rollemodellen til filmens forstander er Arne Nørgaard. Filmens producer er Miriam Nørgaard, sønnebatter til Arne Nørgaard. Gennem sin opvækst har hun hørt om flygtningene på Højskolen af sin far Jørgen Nørgaard, som kan tolkes som rollemodel for forstanderens søn Søren. Jørgen Nørgaard var 12 år gammel, da flygtningene var på Højskolen. Da Miriam i familien luftede idéen om en film, var reaktionen fra en faster: "det gør du ikke! Ingen skal komme og sige, at min far var nazist, fordi han hjalp de tyske flygtninge". Producenten fortalte ved et foredrag på Højskolen i september 2023, at hændelserne i filmen ikke specifikt knytter sig til Ryslinge, men er hentet fra mange steder i landet. Filmens modstandsmand Birk kunne for så vidt godt være fra Ryslinge, men fortællingen om hans far, lægen, der var offer for et clearingmord, har ikke fundet sted i Ryslinge.

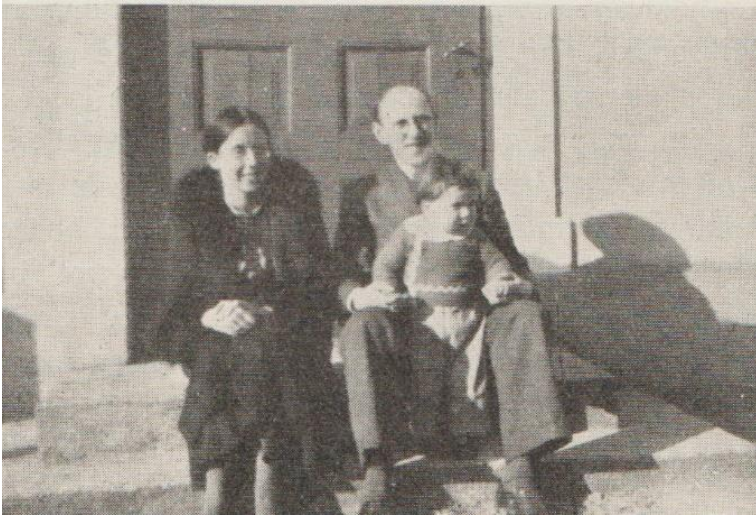

Foto: Johanne og Arne Nørgaard med sønnen Jørgen, 1936. indscannet.

Arne Nørgaards ord: ”Gør vi for meget ud af dem! Alt for meget, vil mange sige”, tyder på, at han har hørt indvendinger mod sit arbejde, at der har været talt om, at der blev gjort for meget for flygtningene. Og reaktionen fra Arne Nørgaards søster: ”ingen skal komme og sige, at min far var nazist, fordi han hjalp de tyske flygtninge” kan tolkes i samme retning. Børnene fra Højskolen har hørt folk i omegnen tale om flygtninge og nazister.

Arne Nørgaard har sikkert følt sig alene og usikker på sin rolle som lejrchef. Forstander Gunnar Damgaard var ”flygtet” til Jylland – hans kone var i 4 mdr. indlagt på hospitalet i Århus med tyfus, også datteren, Dorete, fik tyfus og var syg i 2 mdr. – så lejrchefen var i lange perioder den egentlige forstander for Højskolen.

Da Arne Nørgaard forlod Højskolen i 1954 skrev han undervejs i sit afskedsord til forstanderen følgende: ” En meget væsentlig egenskab kom hurtigt frem i din karakter, og den var såre værdifuld i det stridbare Ryslinge på overgangen fra tyverne til trediverne. Det var din afgjorte ulyst til strid. Blev der kastet en sten, lod du den ligge, for sådan var nu du – den sagtmødige. Du forskansede dig bag arbejdet. Din gerning i skolen var din eneste kampform. ..”

Det skinner lidt igennem, at Arne Nørgaard fandt forstanderen konfliktsky. Men vi skal huske, at uden forstanderens accept og opbakning kunne lejrchefen ikke have handlet, som han gjorde.

Forstander Damgaard-Nielsen omtaler kun en enkelt gang emnet, nemlig i 1946 hvor han takker alle medarbejdere for deres indsats, og som afslutning på kapitlet ”Ryslinge højskole under besættelsen” skriver: ”... at Kaj Munk-morderen Söhnlein under vidneafhøringer ved retten i Svendborg hævder at have modtaget skriftlige indberetninger fra Ryslinge angående skolens lærere og dens ”anti-nazistiske propaganda”. Det kan tilføjes, at domstolene mener at have erfaring for, at hans vidneudsagn er korrekte”. – Og så ikke mere snak om det.

Arne Nørgaard (død 1966) var lærer på Ryslinge Højskole i årene 1930-1954. han var gift med Johanne, og de havde 4 børn. Da han rejste herfra, startede han sin egen højskole i 1955 i Bjerringbro: da Arne Nørgaard døde i 1966 blev Nørgaards Højskole videreført af sønnen Jørgen (1933-).

Da Arne Nørgaard og familien rejste fra Ryslinge Højskole i 1954 lød forstander Damgaard-Nielsens afskedsord således: ”Det er dog uden tvivl først og fremmest som mennesker, at Arne Nørgaard og Johanne Nørgaard, ja, deres børn og hjem i det hele vil blive husket. Deres menneskelighed og med-menneskelighed, ikke blot i ord, men i gerning. Deres uberegnede og helt naturlige og spontane hjælpsomhed overfor alle, der trængte til hjælp. Overfor det enkelte menneske. Overfor mennesker – også her i byen. Deres indsats i Norgeshjælpen under krigen og overfor de tyske flygtninge, da Nørgaard var lejrchef”.

Forstander Damgaard-Nielsens tanker om medmenneskelighed

Netop medmenneskelighed er et emne, som forstander Gunnar Damgaard-Nielsen gennem alle krigens år og trængsler er optaget af. I Ryslingebogen findes talrige eksempler på, at han kredser om dette emne, at han synes, det står over alt andet.

Vi kan derfor nok formode, at han har forsøgt at udleve medmenneskeligheden også over for flygtningene, også i den vanskelige situation han var i som skoleleder af en skole, som måtte aflyse det ene elevhold efter det andet.

Forstanderen skriver i 1943: ” .. *To ting er især vigtige. Den ene er: Prøvestenen for en folkelig kulturs værdi og dens forhold til sandheden er den, om den magter at skabe mennesker, der har medmenneskelighedens muligheder.* ”

Hvordan klarede man at skaffe mad til så mange?

Foto: Brøndehavegård, Boulevarden 4, Ringe. Sylvest Jensen luftfoto, Det kgl. Bibliotek. 1951

Allerede i 1939 var der vareknaphed og rationering, og for at afhjælpe dette problem, havde højskoleforstanderen og skolens bestyrelse indkøbt gården Brændehavegård. Her sørgede bestyrer Frode Andersen og Lilly for, at Højskolen kunne bespise elever og lærere. Tidligere havde man indkøbt varer fra de omkringliggende gårde, men det var blevet dyrt og usikkert. Løsningen med indkøb af et landbrug blev brugt af flere højskoler landet over. Brændehavegård er gårdens gamle navn, men den kaldes på egnen også for Lørup Hedegård. Som navnet hedegård antyder, er gårdens 64 tdl. Jord af en lidt midtjysk kvalitet. Der blev straks anlagt 1½ tdl. frugt- og bærhave.

Men gården tjente også som udflugtssted for højskolens elever. I 1941 beskriver forstanderen det således: *"på 'Brændehavegård' havde vi et par dejlige legeaftener ude på grønnen. Der er en ordentlig traverbane. Den sidste gang blev nu nærmest til en veritabel 'Olympiade' med idrættskonkurrencer og håndboldkampe mellem danskholdene. De 'henholdsvis' lærere opildnede kombattanterne med temmelig ubeherskede tilråb".*

I 1942 skriver forstanderen i Ryslingebogen: *"og hvad skulle vi gøre uden 'Brændehavegaard', hvor Frode og Lilly og deres hjælpere sørger for, at hønsene lægger de reglementerede æg, at svinene æder sig trinde, og kartoflerne 'folder' godt, for slet ikke at tale om mejeriprodukterne. Det er både min kone og mig en sand fornøjelse, hver gang vi får tid til at se ud hos dem! Et ungt bondehjem, hvor alting synes at trives og gro både inde og ude trods den ret magre jord, hvor folkene er glade for at være, og hvor vi selv nyder sommerferiens lyksaligheder i rigt mål."*

Foto: Brændehavegård 1940. Indscannet fra Ryslingebogen.

Ja, man var godt hjulpet med forsyning af urter, kartofler, mælk og kød.

Så filmens scene med flygtningebørnene, der får havregryn med mælk, har sikkert ofte fundet sted. Man havde forudsætningerne for det. Mælken kom til Højskolen i junger fra Brændehavegård.

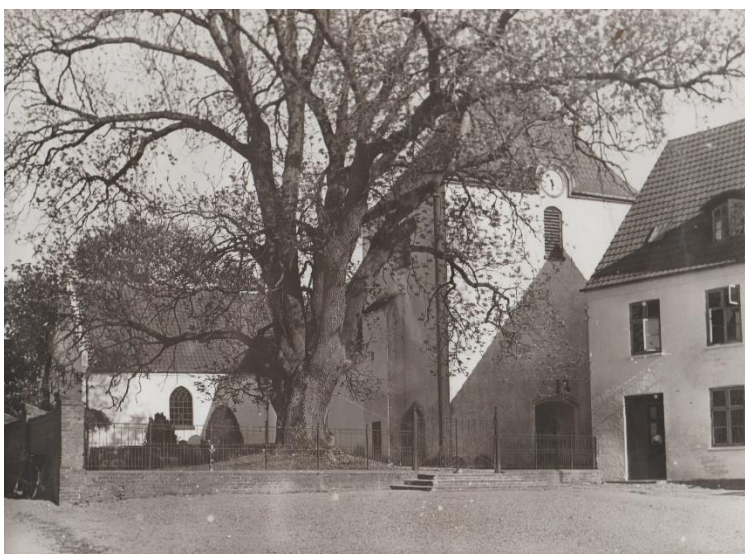

Foto: Kirken og Højskolen 1948. Her ses den gamle, opmurede mur.

Præsten og kirkegården.

Pastor Ove Jens Hansen (1910-1975) kom til Ryslinge som sognepræst i 1936, så ved krigens slutning havde han haft embede i 9 år og kendte sit arbejdsområde. Han var sprogkyndig, dygtig til tysk, og holdt aftenskole med undervisning i sproget, ligesom han også tog privat elever. Brugsudleverens søn, Ejvind Oxe, var en af eleverne, der fortæller om en venlig, bleg, ung Nakskovit, der bød på the til undervisningen.

I Ryslinge sogn boede i 1940 1.469 personer fordelt på 396 husstande. Så over 500 nye beboere var en markant tilføjelse til præstens arbejdsområde. Det var et landsogn, men i selve landsbyen havde Fabers Fabriker meget travlt i disse tider, for hver dag mødte ca. 400 mand ind og var især beskæftiget med at fremstille mørklægningsgardiner.

Sognepræst O.J. Hansen var altså sprogligt godt rustet til at tale med flygtningene, og holdt gudstjenester for dem i Høresalen på Højskolen. Han forestod de mange begravelser og førte kirkebog over både de fødte, døbt og døde fra Flygtningelejren.

Foto: Ryslinge Kirke og Højskole. Sylvest Jensen Luftfoto. Det Kgl. Bibliotek. 1946.

Præstegårdsanlægget så dengang lidt anderledes ud, den var omgivet af en muret væg og ikke som nu, hvor den er omgivet af et kampestensdige. Som gårdens 3. længe lå forpagtergården, og den store lade vinkelret på denne. Lige ud for laden havde muren et knæk, for her lå forpagterens svinehus med dertil hørende mødding. Det siger sig selv, at området på den anden side af muren, altså på selve kirkegården, ikke var et yndet opholdssted. Her var da heller ingen gravsteder, men et par store træer skyggede over pladsen.

Foto: Flygtningegrave på kirkegården i Ryslinge. Arne Nørgaard.

Og her blev gravstederne til de døde flygtninge anlagt. Da flygtningene blev sendt videre til Oksbøllejren i 1946, var der 28 hvide trækors, der stod samlet i en lille lund.

I filmen ser man modstandsfolk begrave døde flygtninge uden for kirkegården, i en massegrav. Jeg ved ikke, om det er sket andre steder i landet, men i Ryslinge har det ikke fundet sted så vidt vides.

Allerede i 1951 ændrede præstegårdsanlægget udseende: forpagterens længe blev revet ned og erstattet af en mur, den store lade blev revet ned og svinehuset ligeledes. Vejen fik et andet, og bredere, forløb, og over for kirkegårdens vestmur blev den nye forpagtergård bygget.

Flygtningenes lund blev liggende her på Ryslinge kirkegård i 20 år.

På stedet, hvor flygtningegravene lå, har graver Bjarke Lindy Pedersen o. 1990 anlagt "Rotunden", det cirkelformede anlæg med urnegravsteder.

Liste med navnene på de døde.

Flygtningene var udmarvede efter flugten, og døden tog de svage, de gamle og spædbørnene. Der ankom i alt 523 til Højskolen, af dem døde 62, heraf 27 børn. De fleste døde i de første måneder, efter at de var kommet til Ryslinge, og en epidemi af først mæslinger og sidenhen tyfus gjorde stort indhug.

En lille pige, der blev født i Vestpreussen den 24.01.45, fik det håbefulde navn "Bringfriede", men blev, som så mange andre af de spæde børn, kun 5 måneder og deler nu granitkorset på Assistens Kirkegård i Odense med et af krigens andre ofre, en oberleutnant.

Foto: Bringfriedes gravminde på Assistens Kirkegård i Odense. Runa Fjeldstad 2023.

Af flygtningene i Ryslinge døde 62, heraf 27 børn. I Ryslinge Kirkes ministerialbog har sognepræst O.J. Hansen noteret at have begravet 26. Der er enkelte uoverensstemmelser mellem kirkebog og liste over genbegravede.

Af sognepræst O.J. Hansens kirkebog kan vi læse navnene på de døde, der blev begravet på Ryslinge kirkegård. Hovedbogen bærer præg af, at sognepræsten har haft travlt med meget andet end kontorarbejde. Kontrabogen er mere omhyggeligt ført med en anden skrift.

Læge Sørensen, Ringe havde lige så travlt, han udfærdigede alle dødsattesterne, og det er bedrøvelig læsning. Der er ikke gjort forsøg på udtømmende diagnostik, de fleste af de gamle beskrives døde af alderdomssvækkelse, hos de spæde tales om manglende livslyst, en enkelt yngre kvinde skiller sig hjerteskræende ud ved at være angivet død af afmagring, udmattelse og elendighed!

Død	Navn	Født	Alder	Begravet af	Genbegrav.
09.05.45	Wilhelmine Nehring	03.04.73	72 år	O.J.Hansen	1-4-90 a
10.05.45	Heinrich Michael Krüger	25.01.45	3½ md.	O.J.Hansen	1-4-93 a
11.05.45	Hannelore Gusinski	07.03.44	1 år, 2mdr.	O.J.Hansen	1-4-92 a
14.05.45	Detlef Krebs	08.01.45	4 mdr.	O.J.Hansen	1-4-96 a
15.05.45	Margitta Elli Büschmann	22.12.44	5 mdr.	O.J.Hansen	1-4-94 a
16.05.45	Meta Mirau	08.12.76	68 år	O.J.Hansen	1-4-95 a
18.05.45	Wilhelmine Gross	28.03.62	83 år	O.J.Hansen	1-4-97 a
18.05.45	Franz Wolf	14.06.66	80 år	O.J.Hansen	1-4-98 a
20.05.45	Erich Lewinski	20.11.44	6 mdr.	O.J.Hansen	1-4-99 a
22.05.45	Wienfred Angermann	05.02.44	1 år, 3mdr.	O.J.Hansen	1-4-101 a
26.05.45	Liselotte Schulz	04.02.44	1 år, 3mdr.	O.J.Hansen	1-4-104 a
28.05.45	Gustav Tiedke	20.01.80	65 år	O.J.Hansen	1-4-100 a
05.06.45	Martha Paul	06.08.87	57 år	O.J.Hansen	1-4-102 a
08.06.45	Lothar Vogel	28.12.43	1½ år	O.J.Hansen	1-4-106 a
10.06.45	Helga Böhnke	11.03.43	2 år	O.J.Hansen	1-4-107 a
11.06.45	Edith Nehring	10.02.38	7 år	O.J.Hansen	1-4-91 a
19.06.45	Minna Grams	17.12.00	44 år	O.J.Hansen	1-4-105 a
19.06.45	Georg Kuessner	13.07.76	69 år	O.J.Hansen	1-4-103 a
20.06.45	Monika Bösel	14.08.44	10 mdr.	O.J.Hansen	1-5-111 a
23.06.45	Bringfriede Wittig	24.01.45	5 mdr.	O.J.Hansen	1-5-112 a
26.06.45	Barbara Holzlehner	01.02.45	4 mdr.	O.J.Hansen	1-5-113 a
08.07.45	Herman Reinke	22.07.85	60 år	O.J.Hansen	1-5-121 a
09.07.45	Ella Kotzke	26.03.09	36 år	O.J.Hansen	1-5-122 a
20.07.45	Julius Krause	04.07.76	69 år	O.J.Hansen	1-5-118 a
25.01.46	Otto Triebel	29.09.77	69 år		1-5-123 a
26.04.45	Marie Sadowski	20.10.81	64 år		1-5-124 a
De to sidst nævnte på listen har ikke kunnet verificeres i kirkebogen					1-5-114 a
					1-5-115 a
					1-5-116 a
					1-5-117 a
					1-5-119 a
Yderligere 6 børn er genbegravede på Assistens Kirkegård i Odense. Disse har ikke kunnet verificeres i kirkebogen.					1-5-120 a

Den sidst nævnte på listen, Marie Sadowski, er muligvis den døende kvinde, som ved ankomsten blev lagt oven på bagagen og transporteret til Højskolen. Men hvor de, der døde i tiden fra 26.4. – 9.5.1945, blev begravet, har jeg ikke fundet oplysninger om.

I perioden efter befrielsen, hvor flygtningene boede på Højskolen, blev der født 9 børn. O.J. Hansen døbte 4 af dem, 1 blev hjemmedøbt, de 3 af dem er på listen over døde, 1 er ikke opført (en ikke overlevende tvilling).

I november 1965 blev flygtningene gravet op og genbegravet. Alle flygtningegrave på Fyn blev samlet på Assistens Kirkegård i Odense. På Assistens Kirkegård er begravet 263 tyske soldater og 356 tyske flygtninge. Gravene vedligeholdes af organisationen Volksbund deutsche Kriegsgräberfürsorge.

Foto: Flygtningegrave på Assistens Kirkegård, Odense. Runa Fjeldstad 2023.

Flytningene forlader Højskolen.

De første måneder på Højskolen var forfærdelige for flytningene. Det var den tyske besættelsesmagt, der havde ansvaret for både beslaglæggelsen af skolen og for flytningenes ophold. Men som tidligere omtalt, mistede besættelsesmagten hurtigt overblikket. Da tyfus og anden sygdom stødte til, var situationen katastrofal.

Da befrielsen kom, bedredes deres situation, ret hurtigt kom der styr på forplejningen, og som vi har set af lejrchefens beretning, søgte man at gøre opholdet tåleligt.

Når vi ser tilbage på den tid, behøver vi ikke at være tyngede af dårlig samvittighed. Takket være Højskolens forstander Gunnar Damgaard-Nielsen og lejrchefen Arne Nørgaard fik de tyske flygtninge en behandling, som nok var mangelfuld men ikke umenneskelig. Det var tungt og uretfærdigt for dem personligt, de led store, ubærlige tab, men de blev dog hjulpet.

Den 10. marts 1946 forlader de sidste flygtninge Højskolen. De bliver sendt til Oksbøllejren, hvor de interneres fra alle egne af landet.

Det var vore fjender, og stemningen var anspændt og imod dem. Men de var også ofre. Forstander Gunnar Damgaard-Nielsen har udtrykt det således:

”Men vort samfund må naturligvis løse den opgave at tage sig af de mennesker, som krigen har skyllet op på vore strande, og vi må være med at bære vor del af byrderne”.

Filmen er optaget flere forskellige steder, da Ryslinge by er en del forandret siden besættelsen. Scener fra Ryslinge by er optaget i Nørre Højrup, hvor det oprindelige landsbymiljø på Kirkevej er bevaret stort set uændret. Her blev skiltet med Ryslinge Brugsforening opsat, ligesom en bagerbutik blev genskabt, og vejens asfaltbelægning blev dækket med grus. Scenen med flygtningenes ankomst til Ryslinge Station er optaget i Korinth, hvor stationen stadig er i ubehandlet murværk. Det er den Sydfyenske Veteranjernbane, der kommer brusende (ja næsten for velholdt) ind på stationen. Scenen med flygtningenes sovesal er fra Ollerup Gymnastikhøjskole, hvor en kælder kunne anvendes til formålet. Mange andre lokationer er i spil både i Faaborg, Nordfyn, Nyborg, Assens og Odense.

Filmens og krigens dilemmaer er sørgeligt aktuel.

Kilde:

Viggo Nørgaard Nielsen: Ånd og Handling.

Viggo Nørgaard Nielsen: Ud af stedet. Træk af folkelige og religiøse bevægelsers historie på Midtfyn.

Miriam Nørgaard: udtalelser ved foredrag den 13.9.2023 på Ryslinge Høj- og Efterskole

Politiken 23.8.2023

Ryslingeboerne 1939-1947, 1954

Kirkebogen for Ryslinge sogn.

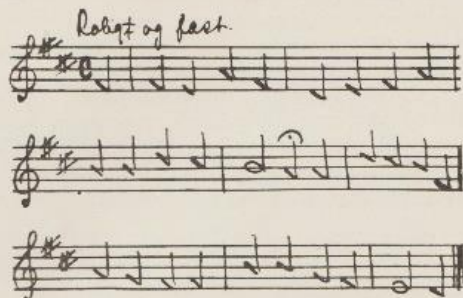
De indscannede fotos er fra Ryslingebogen, og derfor er kvaliteten ikke så god.

Ved åbningsmødet den 7.11.1943 har forstanderen skrevet en sang til eleverne. Og dagen efter blev elevholdet beordret hjem, skolen blev rømmet, og de første tyske soldater ankom. Det er ikke angivet, hvem der har skrevet den oprindelige melodi, men muligvis er det Thorvald Aagaards efterfølger, hans svigersøn Karl Bak.

I anledning af filmens præsentation på Højskolen den 13.9.2023 blev denne sang sunget, nu med en ny melodi skrevet af Poul Chr. Balslev.

Til eleven.

Ved aabningsmødet d. 7.11.43.

Træd frit kun ind ad skolens dør,
— det blive dig til baade!
Hvor liv skal sejre over død,
maa frihedsaanden raade.

Kom, som du er! Vær den, du er!
— Men gaar der klang berinde
af stærke kræfters følgeslag,
saa lad dit hjerte binde!

Dog frihed til at være sand
her er dig altid givet,
og kun igennem sandhed gaar
den rette vej til livet.

Ja, sandheds aand os være nær
og lys og kraft os give
til mennesker at vorde ret,
— det største vi kan blive.

En jævn soldat i lysets kamp —,
hvad mer vil du begære
end paa den store konges bud
din fakkel tro at bære!

G. D. N.

Melodi: Povl Chr. Balslev

D D/f# Em7 A Bm E Asus A

Træd frit kun ind ad sko-lens dør, det bli-ve dig til hå - de! Hvor

5 G D/f# Em A /g D/f# Em7 Asus 7 D

liv skal sej - re o - ver død, må fri - heds - ån - den rå - de.